

LUTHERSK KIRKETIDENDE

LEDER:

REISEBREV FRA ROTTERDAM

ARTIKLER OG INNLEGG

EN DIAKONAL KIRKE

REFORMASJONSJUBILEET
BLIR HOVEDSAKEN FORTIET OG
UNDERGRAVD?

EN SAMTALE OM EKTESKAPET, DEL 5
GI BORT MINNETALEN!

MÅNEDENS SALME

SØNDAGSTEKSTEN

16. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

17. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

18. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

FRA BISPEDØMMERÅDENE

REISEBREV FRA ROTTERDAM

Jeg kommer fra en slekt med til dels oppsiktsvekkende lite utferdstrang. Mine forfedre, smålåtne østfoldinger i generasjoner bakover, har hatt en sterk hang til det hjemlige og ikke beveget seg mange hundre meter på 400 år. Så er ikke utferdstrangen så enorm på vegne av kirken heller, for min del – noe som jo ikke er like greit, om jeg nå kan skylde på gener, eller ikke. For det kan ikke være tvil om at en tydelig del av kirkens oppdrag er at den skal ut, *ut* til folket, *ut* til nye generasjoner, *ut* til dem som altså ikke allerede er inne ... og det var nettopp det da.

Riktignok tenker jeg ikke lenger at alle skal ut som misjonærer (barndommens yrkesdrøm etter en overdose misjonsmøter og møter med misjonærer med veldig vinende vesen), og jeg synger for tiden ”Rop det ut” og andre fengende misjonssalmer mens jeg sier til meg selv at her er ikke *ut* ment geografisk, og *ut* kan jo bety så mangt. Likevel: Hver gang Misjonsbefalingen leses i kirken, og det er jo temmelig ofte, minnes jeg om at kirken har, og skal ha, retning *utover* – mens jeg altså helst vil innover.

Det er så enkelt og godt når jeg, som en del av kirken, er den som blir oppsøkt av dem som vil meg noe, at de møter meg på min banehalvdel der jeg er trygg og hjemme. Jeg kan strekke meg til at vi må prøve å oppdatere hjemmesidene våre slik at de som vil oss noe, kan få tak i oss og få riktig informasjon, og til avtalte hjemmebesøk, men alt som er mer ut enn dette, blir dessverre for problematisk.

Da husker jeg plutselig en god del formålsløse vandringer i diverse sykehuskorridorer på jakt etter samtaler som skulle bli til case, i praksis eller på et PKU-kurs. Jeg kjente intenst på både at jeg skremte pasientene (”Det står da ikke så dårlig til med meg, at du må komme?”), og at de samtalene som til slutt fant sted, ble mest for min skyld. Jeg har altså på ingen måte vært en suksess som oppsøkende prest, så alle forslag om å stå på stand (skrekk og gru!) eller oppsøke nyblitte foreldre med tilbud om dåp møter motstand hos meg. Når spørsmålet er hvor langt *ut* jeg vil gå, på kirkens vegne, er svaret hver gang, dessverre: Veldig kort!

Denne sommeren har jeg imidlertid tatt tyren ved hornene og meldt meg til tjeneste for dem som jeg tror vet nesten alt om å komme *ut*, nemlig Sjømannskirken. Jeg er i skrivende stund vikar for sjømannspresten i Rotterdam og kommer vel på denne måten ut i dobbel forstand. For det er interessant å få lov til å se noe litt utenfra, slik man gjør når man bare er innom et sted for kort tid. Her er for eksempel målgruppen kirken er til for, tydelig definert, og den er: Nordmenn i utlandet – verken mer eller mindre. Det kommer tydelig fram når besøket på kirken i går besto av to nordmenn (kategorisert som turister) og 29 andre som jo da ikke teller helt på samme måte fordi de ikke er i målgruppa. Det er uvant at dette skrives ned, svart på hvitt, men det får meg også til å undre på hvem vi er til for hjemme? Har vi en målgruppe – som ikke en gang er tydelig definert? Er det

Det er fint å komme ut
sånn at jeg kan se mitt
 eget litt utenfra.

noen som teller mer enn andre – selv når vi som kirke mener vi ønsker alle hjertelig velkommen? Det er fint å komme ut sånn at jeg kan se mitt eget litt utenfra.

Men så er det altså det, at her skal man jo også skikkelig ut. Sjømannskirken driver med oppsøkende virksomhet og skyr rett og slett ingen anstrengelse for å møte de norske sjømenn. Jeg er imponert – og skrekkslagen – over å skulle være en (liten) del av dette selv.

Nå skal ikke jeg gå inn på alle praktiske utfordringer det er å finne fram til båter (for en med null orienteringssans og skrekk for bykjøring) i et kjempestort havneområde, eller hvor mange sikkerhetsgreier man må passe på der man står med hjelm og sitt røde pass og håper å bli sluppet om bord. For *ut* koster! Selv-følgelig.

Men det virkelig vanskelige for meg er når jeg til slutt står der, om bord, og føler meg som en mellomting av en stalker og et overivrig medlem av Jehovas vitne (et inntrykk som forsterkes noe av at jeg til enhver tid også kjenner plikten til å dele ut Sjømannskirkens utmerkede blad HJEM i alle mulige og umulige situasjoner). I mine litt for store vernesko balanserer jeg så rundt og prøver å finne frem på skipet, og å finne den ene eller de få nordmennene som jeg tror er om bord, og håper de har tid til et møte, innimellom lasting og lossing og inspeksjoner og jeg vet ikke hva.

Noen ganger har mannskapet tid (og lyst), noen ganger ikke – den som er kommet ut, kan bare være tilgjengelig og lese situasjonen så godt det går. Noen har gode erfaringer med Sjømannskirken, som de gjerne deler med den som kom-

mer; andre skygger banen så fort de kan – sikkert av mange forskjellige grunner.

Det jeg har hatt mest bruk for på disse utturene mine, er mitt svarte belte i smalltalk og jeg vet nå mye mer om sjømannslivet på godt og vondt enn jeg noen gang har gjort før i mitt liv, og det synes jeg egentlig er ganske fint.

Så har jeg lært noe om å komme *ut*, av sommerens eksperimenter? Jeg tror jo fortsatt at å ha retning utover, er viktig og nødvendig for kirken. Det å komme ut av det trygge og vante kan være godt for mange ting; som kirkelig ansatt trenger jeg nye perspektiver på hvem vi som kirke vil være, og hvem vi er til for. Kanskje er det heller ikke så farlig å kjenne litt på hvordan det er å ta plass i en annerledes setting, å kjenne litt

på usikkerheten som oppstår når jeg plutselig er på bortebane? Å øve meg på å synes og være til stede, også uten at man er blitt uttrykkelig bedt om det, har jeg sikkert heller ikke hatt vondt av. Så er det aldri gitt for all framtid hvilken måte det er mest formålstjenlig for kirken å komme

ut på – selv om vi skal *ut*, på en eller annen måte.

Så takk til Rotterdam og Sjømannskirken! Jeg tar med meg nye erfaringer hjem til Norge.

Og noe vil kanskje også bli praktisert videre – selv om ingen i min menighet (eller noe annet sted, for den del) behøver å være redd for uanmeldte hjemmebesøk av denne presten med det aller første.

Så er det aldri gitt for all framtid hvilken måte det er mest formålstjenlig for kirken å komme ut på – selv om vi skal *ut*, på en eller annen måte.

ANNE GRETE LISTRØM
AL675@KIRKEN.NO

EN DIAKONAL KIRKE

FOREDRAG PÅ VEIEN TIL PRESTETJENESTE (VTP) – GRANAVOLLEN 2016

AV BISKOP ATLE SOMMERFELDT
AS747@KIRKEN.NO

Det finnes en stor fortelling i Bibelen og kirkens historie, som utgjør en sentral dimensjon av hva det betyr å være kirke. Det er fortellingen om Guds visjon om et fornyet og gjenfødd skaperverk og kirkens rolle i denne visjonen. I det følgende vil jeg utfolde dette under overskriften ”En diakonal kirke”.

1. GUDS VISJON FOR SKAPERVERKET OG MENNESKENE I begynnelsen

Gud ga i skapelsen mennesket storhet ved å knytte mennesket til seg selv og beskrive det som skapt i sitt bilde. Menneskets habitat (levested/ oppholdssted) – oikos – er hele skaperverket med den kvaliteten Gud ga det: ”Og Gud så på alt det han hadde gjort, og se, det var svært godt!” (1 Mos 1,27f) Slik er det fra begynnelsen og fra Guds hånd.

Oppdraget til mennesket om å være Guds representant i skaperverket for kultivering og forvaltning, og slik gi liv til Guds visjon om godhet og fred i historien, forankres i menneskets gud-billedlighet.

Men menneskets historiske erfaring bekrefter ikke bildet av vårt habitat som svært godt. Gud ser dette:

”Jorden ble fordervet for Guds ansikt. Den ble full av vold. Gud så på jorden, og se, den var fordervet, for alt som menneskene hadde gjort på jorden, førte til ødeleggelse.” (1 Mos 6,11–12)

Den ultimate katastrofen ble erfart i den store flommen. Mennesket og menneskets habitat føres tilbake til begynnelsen. Vannet dekket igjen alt. I fortellingen om storflommen (1 Mos 7) fikk

jorden og menneskeheten en ny urfortelling om hvor langt menneskets ødeleggelse kan føre skaperverket.

Regnbuen som tegn

Men Gud forkaster ikke mennesket og sitt skaperverk på tross av menneskets ødeleggelse av gudsvisjonen. Gud gjentar i stedet skapelsens ord og fastholder at mennesket er skapt i Guds bilde (1 Mos 9,1–2.6–7), samt menneskets oppdrag som følger av dette. Gud bekrefter den nye skapelsen ved å gi hele menneskeheten regnbuen som tegn. Den er et tegn som alle kan se uavhengig av klasse, kjønn, seksuell legning, religion, geografisk tilhørighet og etnisitet. Det kan sees når skapelsens to grunnleggende elementer – lys og vann – møtes og spenner mangfoldets regnbue på himmelen, forankret i begge ender av jorden og skaperverket (1 Mos 9,12–17). Tegnet innebærer at Guds tilstedeværelse og kamp for sitt skaperverk ikke er avhengig av menneskets adferd, men er gitt mennesket som Skaperens tegn på den evige pakten mellom Gud og hver levende skapning på jorden.

Nå

Menneskets ødeleggelse fortsetter også i den nye skapelsen, men Guds tilstedeværelse bryter hele tiden igjennom denne ødeleggelsen av mennesker og skaperverk. Gud er fortsatt en Gud som hører menneskets fortvilte rop og ser deres nød, slik vi ser i fortellingen om Ismael og Hagar i ørkenen (1 Mos 21,17). Hagar gir derfor Gud navnet ”Den som ser” (1 Mos 16,3).

Gud så og hørte folkets klage i Egypt over

slavekåret der og handlet for frigjøring fra fattigdommen og egypternes undertrykkelse. Dette er israelsfolkets grunnleggende frigjøringsfortelling (2 Mos 3,7–8). Ned gjennom historien har denne fortellingen vært den paradigmatisk fortellingen som undertrykte har knyttet seg til. Den forankrer håpet om at en annen verden er mulig, også for dem, fordi Guds visjon for menneskeheten gjelder alle slags mennesker og folk (Jfr. "When Israel was in Egypt land"). Gud ser og hører nøden fra mennesker som lider og marginaliseres. Gud hører og ser menneskers håpøshet og klage. Derfor åpenbarte Gud for profeten Jesaja hva som er den rette gudstjeneste:

"De søker meg dag etter dag og ønsker å kjenne mine veier ... De spør etter mine rettferdige lover og ønsker å være nær Gud ... Er dette den fasten jeg har valgt, en dag da mennesket plager seg selv, bøyer hodet som et siv og legger seg i sekk og aske? Kaller du dette for faste og en dag etter Herrens vilje? Nei, dette er fasten jeg har valgt: å løse urettferdige lenker, sprengte båndene i åket, sette undertrykte fri og bryte hvert åk i stykker, å dele ditt brød med sultne og la hjelpeløse komme i hus. Du skal se til den nakne og kle ham, du skal ikke snu ryggen til dine egne." (Jes 57,2.5–7)

Maktmisbruk fra konger, rettsvesen, stormenn og religiøse ledere ble her fordømt på det skarpeste.

Fortellingen om Nabots vingård er en annen grunnfortelling (1 Kong 21). Profeten Elia er i denne fortellingen forbildet for den senere profetkritikken av de mektiges undertrykkelse og marginalisering av de fattige.

I Guds fremtid

Skapelsens oppdrag er i begynnelsen beskrevet på aller øverste nivå som forvaltning av Guds skaperverk i opprettholdelse av skaperverkets godhet. Men vi finner en langt mer konkretisert beskrivelse av Guds visjon for menneske og skaperverk dersom vi lytter til hvordan Guds fremtid blir beskrevet:

"Se, jeg skaper en ny himmel og en ny jord ... Aldri mer skal det høres gråt eller klageskrik i byen. Der skal det ikke lenger finnes spedbarn som bare blir noen dager gamle, eller gamle som ikke når sine dagers mål. ... De skal bygge hus og selv bo i dem, plante vinmarker og selv spise

frukten. De skal ikke bygge så andre får bo, og ikke plante så andre får spise ... mine utvalgte skal selv få slite ut det de har laget med egne hender. De skal ikke streve til ingen nytte og ikke føde til brå død ... Før de roper, skal jeg svare, mens de ennå taler, vil jeg høre. Ulven og lammet skal beite sammen, løven skal ete balm som oksene, ... det finnes ikke ondskap eller ødeleggelse på hele mitt hellige fjell, sier Herren." (Jes 65, 17ff)

Det er denne visjonen Jesus tydeliggjør i saligprinsingene, og som Paulus universaliserer ved å tydeliggjøre at i Guds fremtid er det ikke jøde eller greker, mann eller kvinne, slave eller fri. I Guds fremtid er det den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus som er sentrum med invitasjon til alle slags folkeslag i evighetens skapervann, i dåpen (Gal 3,26–29).

Johannes løfter fram Jesajas visjon og bringer den tilbake til skapelsens understreking av at Guds visjon gjelder alle mennesker:

"Og jeg så en ny himmel og en ny jord ... og jeg hørte fra tronen en høy rast som sa: Se Guds bolig er hos menneskene. Han skal bo hos dem, og de skal være hans folk ... Han skal være deres Gud. Han skal tørke bort hver tåre fra deres øyne, og døden skal ikke være mer, heller ikke sorg eller skrik eller smerte. For det som en gang var, er borte." (Åp 21,1.3–4)

Gud er ikke plassert i et religiøst hjørne - heller ikke kirken

Fra begynnelsen, nå og inn i fremtiden, er Gud til stede i hele menneskeheten og i hele skaperverket. Gud holder på å kjempe for sin visjon hele tiden. Mennesket er Guds viktigste tjener og medarbeider. Opplysningstiden og modernitetten, godt støttet av bevegelser i kirken selv, har forsøkt å presse Gud inn i et religiøst hjørne og redusere kirkens tilstedeværelse i verden til en religiøs aktør. Det er dette som i sekulariserings-teorien kalles "segmentering og sektorisering" av virkeligheten. Gud blir plassert i samfunnets religiøse sektor eller segment og hører ikke hjemme noe annet sted. For mange kristne bevegelser reflekterer denne tidsånden en akseptering av at Gud ikke har noe å gjøre med samfunnsliv og levekår. Dette synspunktet får store konsekvenser for måten en tenker kirke og kris-

tent liv på fordi en da begrenser dette til det unike som måtte høre hjemme i dette religiøse segmentet, i avsondrede fellesskap. Det leder over oss over til Kirkens oppdrag i denne store fortellingen.

2. KIRKENS OPPDRAG: INVITASJON OG TJENESTE

Kirkens oppdrag kan samles under overskriften "Invitasjon og Tjeneste". *Invitasjonen* er til alle slag folk om å møte Den hellige og Det hellige i Ordet om nåde og i sakramentenes elementer. Frigjøringens ord og handlinger i vann, brød og vin er menneskets holdepunkt for at regnbuens virkelighet gjelder hver og en av oss, nå og i all evighet. Dette holdepunktet er den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus som har lovet å bære oss helt frem til Guds favn. Frigjøringen fra slaveriet i Egypt gjennomlevs i dåpen, og det nye livet i Kanaan smakes i brødet og vinen (Jfr. Børre Knudsens salme "Farao nådde oss like ved stranden", N13 184). Frigjøringens tegn er derfor tilgjengelig i vår tid og til alle tider, der vi er og på alle steder.

Kirken er Kristi kropp i verden (1 Kor 12,27). Den er satt til å tjene mennesker og skaperverk. Den treenige Gud er i tilstede i verden og kjemper for sitt skaperverk hele tiden. "Gud går her på jorden", som Tore Littmarks viktige salme for min generasjon slo fast, og som Borgs første biskop kalte sin prekansamling fra bispedømmet. Gud er ikke i en sektor, men går på gater og torg.

Kirken er Kristi kropp i verden og har som oppdrag å videreføre Kristi sendelse/misjon i verden: "(Slik) du har sendt meg til verden, har jeg sendt dem til verden." (Joh 17,18) Jesus uttrykker dette oppdraget ved å gripe tilbake til Jesajas visjon:

"Herrens Ånd er over meg, for han har salvet meg til å forkynne et godt budskap for fattige. Han har sendt meg for å rope ut at fanger skal få frihet og blinde få synet igjen, for å sette undertrykte fri og rope ut et nådens år fra Herren." (Luk 4,18–19)

Jesus bestemmer kirkens tilstedeværelse i verden som "jordens salt og verdens lys" (Matt 5,13–16). Kirken er jordens salt som gjennom syrer hele

skaperverket, beskytter mot forråtnelse og løfter livsfølelse og smak. Kirken er verdens lys ved å formidle Gudsrikets tegn i verden: "Blinde ser, og lamme går, spedalske renses, og døve hører, døde står opp, og evangeliet forkynnes for fattige," helbredelse av undertrykte sår, (Luk 10, 25ff) fordømmelse av dem som marginaliserer og overser andres lidelse (Luk 16,19ff), og fremheving av at Guds tilstedeværelse i verden synliggjøres i sultne, tørste, fremmede, nakne, syke og fengslede (Matt 25, 31ff).

Profeten Jesajas understreking av den rette faste og gudsdyrking radikales av Jesus ved at tjenesten for mennesker i nød og fortvilelse gjøres til selve tegnet på den rette gudstjeneste. I Gamle Glemmen Kirke henger det et krusifiks fra 1300-tallet over korbuen. Det har ingen armer. Hvor er Jesu armer, kan en spørre seg. Svaret er enkelt og tydelig. Vi er Kristi armer i verden. Leter vi etter Kristi armer, finner vi dem ved å se på våre egne armer og hender.

Den store dommen (Matt 25,31ff) ble den kristne kirkes paradigmatiske fortelling som konkretiserer hva Kristi hender og armer driver med i denne verden, og dermed kirkens oppdrag i samfunnet. Liknelsen har slik kraft at den til stadighet korrigerer kirken når den enten forsvinner inn i verdensfjern åndelighet eller i verdensnære maktallianser. Fra Guds fortid og fremtid kommer budskapet om at vi i nåtiden tjener Gud ved å tjene det sårede menneske. Slik fremkommer den tjenende eller diakonale kirke.

3. VERDEN KONKRETISERER KIRKENS DIAKONALE DAGSORDEN Rammebetingelsene

Den økumeniske bevegelse sjokkerte mange trauste kirkeledere i Norge da en på 1960-tallet promoterte slagordet "Verden fastsetter kirkens dagsorden". Det ble sett på som et knefall for tidsånden og oppgivelse av kirken som Guds kirke i verden. Noen overdrivelser fantes det nok i denne tiden, men grunnleggende var slagordet en presis beskrivelse av det som hele tiden har formet og må forme kirkens diakonale virksomhet. Slagordet må forstås slik at det er menneskenes levekår og livssituasjon kirken er kalt til å tjene.

Det sies ofte at "Jesus er svaret", men hva er da

spørsmålet? Må kirken først bringe mennesker tilbake til antikkens kultur før de kan stille de riktige spørsmålene, og for å få ”Jesus som svar”? Det kan ikke være slik at vi må ”godta hele pakka” med antikkens holdninger, regler og forestillinger før vi kan være sikre på at det er Jesu svar vi presenterer. Slik kan det ikke være dersom vi bekjenner oss til en levende Gud og en oppstanden Kristus. Jesus er svaret på menneskers spørsmål, forankret i deres livsfølelse og livserfaringer her og nå. Det er deres spørsmål ”Jesus er svaret” på, og som kirken må forholde seg til. Derfor er det nødvendig at verden – det er menneskene alene og i fellesskap – setter dagsorden for kirken som Kristi kropp i verden. Kategoriene i liknelsen om Dommen i Matt 25 kan nok ha fått en allegorisk og åndelig tolkning, men de har først og fremst vært forstått i konkrete termer – i tråd med bekjennelsen til inkarnasjonens virkelighet og Guds faktiske tilstedeværelse i verden.

1960-tallet hentet også inn et annet perspektiv på staten og samfunnsforholdene enn den klassiske statsteologien. Den var i luthersk sammenheng skandalisert i Tyskland i møtet med nasjonalsosialismen, mens det var kirkene i koloniene og bevegelser blant undertrykte som gjentant frigjøringsbudskapet for undertrykte og de bibelske forventinger til styresmaktene, uttrykt for eksempel i Salme 72:

”Gud, lær kongen å dømme som du ... han skal dømme ditt folk med rettferd, dine hjelpeløse med lov og rett ... la de vergeløse i folket få sin rett, han skal berge de fattige ... han bryr seg om fattige og svake, han berger de fattiges liv. Han løser dem fra tvang og vold”.

Kirkens tjeneste for fattige beskrevet i Matt 25 innebærer derfor også en involvering med styresmaktene og deres ansvar for å styre. Det dreier seg ikke bare om å begrense det onde slik Paulus understreker i Rom 13, men også å fremme det gode, særlig knyttet til fattige og marginaliserte levekår i tråd med oppdraget til kongene i Israel.

Vår kirke er sendt til Norge. Norge er et levende folkestyre, helt i toppen av verdens nasjoner også når det gjelder demokrati, likhet og velferd for alle. I dette landet velger innbyggerne – omtrent $\frac{3}{4}$ er medlemmer i Den norske kirke –

tillitsvalgte som fastsetter prioriteringer for å bygge et godt samfunn for alle. Det er et enormt privilegium å være kirke i et land der den store majoriteten av politiske partier i styringsposisjon har vært opptatt av å skape et godt samfunn for alle innbyggere. Det siste året har vi riktignok sett utfoldet, uten skamfølelse i det offentlige rom, at solidariteten med dem som ikke har stemmerett, er svekket i retorikk og faktisk politikk.

Det forhindrer ikke at det er befolkningens prioriteringer, som uttrykkes i valg og politiske prosesser, som former rammebetingelsene for kirkens karitative arbeid i tre grunnformer:

- oftest ved å forsterke de prioriteringer som sammenfaller med kirkens diakonale agenda i å utvikle nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, rettferdighet og vern om skaperverket.
- like ofte å utfylle kapasitet og virksomhet ikke minst for særlig sårbare og oversette grupper og mennesker.
- kritisk overvåke beslutningene slik at rettigheter oppfylles, plikter fastholdes, og oversette anliggender for mennesker og skaperverk, inkluderes i fellesskapet og i individenes prioriteringer.

Dimensjonene

Kirkens tjeneste i verden utfoldes langs ulike dimensjoner:

- Handlinger levd av alle døpte i arbeid, familie, fritid og lokalsamfunn.
- Prestens særlig bidrag er å forkynde frem Guds visjon lokalt og utruste mennesker til å leve dåpslivet sitt i tråd med denne.
- De døptes fellesskapshandlinger, kirkens handlinger som fellesskap lokalt, nasjonalt og globalt:
 - organisere tiltak.
 - legge til rette for kommunikative rom for samtale mellom ulike aktører og interesser, for sammen å skape handlingsalternativer for en felles fremtid.
 - utvikle inkluderende fellesskap.
- Spesialiserte fellesskap – organisasjoner og institusjoner – med særlig kompetanse for å håndtere særlige utfordringer, slik allerede Basilios den store lærte oss rundt år 370.

- Samhandling med andre aktører lokalt, nasjonalt og globalt, både i det sivile samfunn, næringslivet og i det offentlige i tråd med overbevisningen om at Gud er på ferde i alle og med alle som bygger det gode samfunn.

4. DIAKONAL SPIRITUALITET: BØNN OG ARBEID

En diakonal kirke må bæres frem av en bærekraftig spiritualitet. La meg løfte frem noen elementer i en slik spiritualitet:

Sakramental forankring

En diakonal spiritualitet må forankres i Guds handling for oss i den inkarnerte, korsfestede og oppstandne Jesus Kristus som tar oss inn i fellesskap med seg i dåpen, styrker oss i nattverdets feiring og frigjør oss ved tilsagnet om nåde og tilgivelse. En diakonal spiritualitet har derfor sitt ene forankringspunkt i kirkens rom og gudstjenestefeiringen som stedet for Guds møte med menneskene. I sakramentenes virkelighet uttrykkes og synliggjøres kirken som motkultur der likeverd – for ikke å si likhet – enkelhet og fellesskap materialiseres gjennom handlingens tegn og utføring.

Liturgien etter liturgien

Allerede Johannes Kryssostomos (344–407), en av Østkirkens tre store kirkelærere, understreket at feiringen av liturgien i kirkens rom har sin nødvendige fortsettelse i liturgien etter liturgien som finner sted ved de to alterene i samfunnet, utenfor kirkens rom. Gud møter oss i andre menneskers sårbarhet – derfor er de fattige Guds andre alter – og i skaperverkets skjønnhet og mangfold, som Guds tredje alter. Liturgiens utsendelse er en utsendelse til å tjene Gud ved disse to alterene i verden med nestekjærlighet i form av barmhjertighet, rettferdighet og fred, og i god forvaltning av hele skaperverket.

Hjemkomsten

Erkjennelsen og erfaringen av å være bundet i ”menneskelivets skyld og synd” kommer særlig nær livet vårt som personer, familie, lokalsamfunn og nasjon, speilet mot Guds visjon. Et nyfødt barn i Norge forbruker 50 ganger så mye som et indisk

barn. Vår velstand er oppnådd gjennom godt styresett, men også ved å selge fossil energi som er hovedårsaken til klimaendringene. Vi nyter også alle godt av å være en av verdens største kapitaleiere der vi henter hjem profitte fra andres arbeid. Vi former en kultur som holder mennesker fanget i fortjenesten og prestasjonenes jerngrep der menneskeverdet forveksles med verdiskaping. Dorothe Sölle sier treffende at dersom en ikke har kjent på denne fastbundetheten som ingen handlingsalternativer kan frigjøre oss norske fra, forstår en lite av Luthers kamp for å finne en nådig Gud. Det blir umulig å forstå hvorfor Gud måtte dø for oss, og nåden blir i stedet et ”feel good”-begrep uten dybde og eksistensielt alvor.

Nettopp gjennom tjenesten ved sårbarhetens altere i verden bringes vi tilbake til alteret i kirkens rom, av og til sonderknust og i selvforakt, av og til høystemte og takknemlige, til det stedet der Guds sårbarhet og seier over alt som ødelegger oss og andre, manifesteres i sakramentenes alltid tilgjengelige tegn.

Fortellingen om profeten Elia inneholder de klassiske grunnelementene i en diakonal og kristen spiritualitet som bønn og arbeid. Profeten Elia ber om å få møte Gud og får beskjed om å gå opp på fjellet (1 Kong 19,9–13). Der kommer stormen, jordskjelvet og ilden, men Gud var ikke i noen av dem. Men så kom Gud forbi i ”*lyden av skjør stillhet*”. Som Arnold Eidslott uttrykker det i en salme som av uforståelige grunner ikke kom med i siste versjon av salmeboken:

*”Vær stille for håpets skyld
vær stille
Han som tier bak dørene
vet hva du trenger
vær stille
For stillhet er din føde
Og du skal ikke sulte.”* (SB 2008 nr. 256)

Men fortellingen om Elia slutter ikke der. Den fortsetter med fortellingen om Nabots vingård og Elias oppgjør med kong Ahab og dronning Jesabel (1 Kong 21). Nettopp i stillhetens møte med Gud utrustes mennesket til kamp mot urett og for Guds sårbare skaperverk. Det er denne vekslingen som er dåpslivets åndedrett, skapt av den treenige Guds åndedrag og pust.

REFORMASJONSJUBILEET BLIR HOVEDSAKEN FORTIET OG UNDERGRAVD?

AV KJELL ARNE MORLAND
KJELL-ARNE@MORLAND.NO

I 2017 skal vi feire 500-årsjubileet for den lutherske reformasjonen. Når jeg ser på planer og hendelser i forkant av det, er jeg blitt betenkt. Jeg frykter at vi kommer til å feire på en slik måte at vi smyger oss unna selve hovedsaken. La meg først presentere det jeg mener er reformasjonens hoveddrivkraft, og så peke på hvordan den både overses og til og med undergraves.

SKRIFTEN ALENE!

Det er allment kjent at Luther de første årene av sitt liv var munk og lærer i kloster. Han brukte mange år på å studere Bibelen; han foreleste over den på universitetet, og det var særlig gjennom forberedelsene til forelesningene over Galaterbrevet at han gjorde den store oppdagelsen som medførte at ordet om troen i Rom 1,17 fikk en ny betydning. En av de første store oppgavene han tok fatt på, var å oversette Bibelen til dattidens tyske språkdrakt. Siden boktrykkerkunsten var blitt oppfunnet, kunne Bibelen trykkes så billig at den kunne bli folkeei. Luther var overbevist at om Jesus var Guds sønn, og han var overbevist om at Han nå brukte "Ordets føtter" for å komme kristne i møte.

Hele prosessen ble drevet fram av en urokkelig tro på at det bibelske budskapet måtte frigjøres fra all tradisjon som hadde kommet til å forvrenge det. Derfor svarte han på riksdagen i Worms i 1621 da han ble anmodet om å trekke tilbake sine anklager: *"Hvis jeg ikke blir beseiret ved Skriftens vitnesbyrd eller ved åpenbare fornuftsargumenter – for jeg tror verken på paven eller på konsilene alene ettersom det står fast at de flere ganger har tatt feil eller har motsagt hverandre – så*

forblir jeg beseiret ved de skriftsteder jeg har anført, og min samvittighet forblir fanget i Guds Ord. Jeg verken kan eller vil tilbakekalle noe, for det verken er sikkert eller frelsebringende å gjøre noe mot ens samvittighet. Gud hjelpe meg, amen".

Etter mitt skjønn er det denne grunnleggende holdningen Den norske kirke trenger å blankpusse ved et reformasjonsjubileum. Dersom vi ikke holder Bibelen høyt som kirkens avgjørende norm, bli læren altfor lett offer for det som er populært i tiden, slik at menneskemener igjen forvrenger budskapet. Reformasjonen frigjorde budskapet fra å bli overstyrt av tradisjonen. I dag er det fornuften som står i fare for å overstyre bibelordet. Sitatet viser at Luther hadde sans også for fornuftens rolle, men ikke slik at den ugyldiggjorde Skriften, for samvittigheten var "fanget i Guds ord". Dersom reformasjonen bare hadde vært et opprør mot gamle autoriteter, hadde den neppe nådd så langt. Men siden den var en blankpussing av det budskapet som Skriften selv bar fram, fikk den en helt annen autoritet. Det var når en gjorde alvor av "Skriften alene", at man kunne gi tyngde til både "Nåden alene" og "Troen alene".

Påfallende fortelser?

Det er lagt opp til at jubileet blant annet skal markeres ved *fire temagudstjenester* på høsten 2017. Den første setter fokus på hovedtemaet "Nåde", mens de tre neste setter fokus på de tre undertemaene "Frelsen er ikke til salgs", "Mennesker er ikke til salgs" og "Skaperverket er ikke til salgs". Dette er fint så langt det rekker, og det åpner for dagsaktuelle aktualiseringer av viktige

reformatoriske anliggender. Men hvorfor starter vi ikke med et tema som kunne formuleres slik: "Bibeltroskap er ikke til salgs"? Det er vel her våre svar på dagsaktuelle utfordringer må forankres?

Man har lagt opp til at alle prester skal tilbys et videreutdanningskurs under overskriften "*Reformasjon nå*". I noen bispedømmer skal alle prester være med, slik at de har både prostivise samlinger og felles studiedager. Det er satt opp åtte ulike emner som tar opp viktige aspekter ved reformasjonen og gir dem en aktuell vinkling. Det skal utarbeides studiebok i form av en antologi. Opplegget virker spennende. Men ett emne savnes på listen, for selve hovedsaken blir ikke fokusert. Det kunne formuleres slik: "Bibelen som forpliktende norm i dag". Er det tilfeldig at man ikke ser ut til å våge å tematisere dette helt sentrale aspektet ved reformasjonen?

EN SNIKENDE UNDERGRAVING?

Høsten 2015 utga Verbum forlag ei bok av Halvor Moxnes: *Historien om Det nye testamentet*. Den utgivelsen har ingen forbindelse med jubileet, men den er blitt anbefalt på en slik måte at jeg likevel finner en tankevekkende sammenheng. La meg gi noen eksempler:

Boka ble altså utgitt på det forlaget i Norge, som til vanlig er mest bevisst på å utgi litteratur som gir bibelforståelse og bibelglede. På baksida av boka gir forlaget denne anbefalingen: "På en lettlest og spennende måte beskrives hvordan Det nye testamentet ble til, og hvordan de nytestamentlige tekstene har påvirket kulturen fram til i dag." Det finnes ingen kritiske forbehold til framstillingen noe sted i boka.

Boka ble anmeldt av *Per Eriksen* i Vårt land 13.10.15. Inngressen tydet på at den kom til å få en nyansert omtale: "Historien om *Det nye testamentet* favner bredt og bygger på solid faglig kunnskap. Halvor Moxnes' posisjon vil på noen områder utvilsomt vekke debatt." Det viser seg at det i hovedsak er spørsmål om ekthet og datering som egger til motsigelse, ikke det innholdsmessige. Om det brukes det honnrørord som *folkeopplysning/opplysende* (3x) og *spennende* (3x).

Biskopen i Nidaros gir hver jul ei bok i gave til

alle sine prester. Det har ofte vært fine bøker til oppbyggelse og nyttig lærdom. Julen 2015 avsluttet han julehilsenen slik: "Årets julegave er Halvor Moxnes sin nye bok 'Historien om Det nye testamentet'. Vi håper den kan bli til fornyelse og inspirasjon i deres trofaste tjeneste for å bringe evangeliet om Kristus videre i et nytt år – 2016." Biskop Helga Byfuglien ga samme bok i gave til sine prester.

Professor *Jostein Ådna* ved Misjonshøyskolen i Stavanger anmeldte boka i Luthersk kirketidende i mai i år (LK nr. 8/2016, s 132–135). Han gir et grundig referat av boka også med noen kritiske merknader underveis, særlig til evangelieforståelsen. Men konklusjonen hans er slik: "Etter å ha ytret kritikk til diverse enkeltheter i framstillingen er det til slutt på sin plass å vedsette helheten i *Historien om Det nye testamentet*. Moxnes har evnet å samle en imponerende bredde av kunnskap om NT og om dets resepsjon og utforskning på mindre enn 300 bok-sider." Han ser altså ut til å anbefale helhetsforståelsen, mens kritikken er begrenset til enkeltheter underveis.

Universitetsteologen Moxnes har altså maktet å utgi ei bok som Bibelselskapets eget forlag anbefaler uten motforestillinger, som MF-utdannete biskoper gir i gave til sine prester, og som en professor ved Misjonshøyskolen og en anerkjent anmelder i Vårt Land har mange rosende ord om.

Man kan ikke annet enn å bli nysgjerrig: Hva er dette for ei bok? Skuffelsen var derfor stor da det viste seg å være ei bok som på systematisk vis undergraver troen på NTs autoritet gjennom utelatelser av hovedaspekter og overdrivelser av sideaspekter. Hvordan er det mulig at de ovenfor nevnte instanser ikke har brydd seg om å påpeke det? Er virkelig utviklingen innen Den norske kirke kommet så langt at vi ikke lenger ønsker (i beste fall av høflighet) å avsløre en klar undergraving av Skriftens autoritet? La meg være litt utførlig når jeg presenterer bokas hovedanliggender:

Det var en krystallklar forutsetning for Luther at Jesus var Guds sønn, og at han var stått opp fra de døde slik at han lever i dag og kan møte

oss gjennom Bibelordet. Dette forblir adskillig mer uklart hos Moxnes. Han skriver: "Jesu oppstandelse kan ikke bli bekreftet som en historisk begivenhet ut fra vanlige kriterier for historiske hendelser. Men det er sannsynlig at disiplene og de første etterfølgerne hadde opplevelser av at de møtte Jesus som oppstanden ... Vi kan ikke si noe sikkert om hvilken karakter disse opplevelsene hadde, men de må ha gjort det mulig å overvinne traumet som Jesu død ... skapte hos disiplene." (s 21)

Denne usikkerheten på oppstandelsens virkelighet får store konsekvenser for synet på *evangelienes tilblivelse*. Dersom de første kristne var overbevist om at Jesus faktisk var stått opp fra de døde, sier det seg selv at de også trodde at han måtte være Guds sønn. Dermed ble deres hovedanliggende å ta vare på både hans budskap og hans gjerninger på en så pålitelig måte som mulig. Men dersom troen på oppstandelsen råkelegges som hos Moxnes, er veien lagt åpen for å hevde at evangeliene er skrevet med helt andre formål, nemlig å legitimere de verdiene som deres kristengruppe var opptatt av. Han konkluderer derfor med at vi finner fem ulike bilder av Jesus i Bibelen: "Det var en lidende Jesus (Markus); en Jesus som åpenbarte seg gjennom sine ord (Q); Jesus som ga den rette fortolkningen av Loven og av rettferdighet (Matteus); Jesus som presenterte en ny 'Gudsrikets økonomi' for de fattige (Lukas); og Jesus som den som ble sendt fra himmelen som sin Fars sønn (Johannes)." (s 87) I stedet for å anse forskjellene som ulike aktualiseringer av det samme hovedbudskapet påstår Moxnes at det var et dyptgripende mangfold helt fra begynnelsen. Hvis han har rett, er det lett å trekke den konsekvensen at mangfoldet bør realiseres på en like vid måte også i dag.

Når det gjelder *brevene i Det nye testamente*, har Moxnes ett hovedanliggende: De er skrevet ned for å bidra til enhet i gruppene slik at de ikke rives fra hverandre i ulike fraksjoner. Han er konsekvent opptatt av enhet på et sosiologisk plan og vier ikke noe plass til å påpeke at det er snakk om en læremessig enhet, og at kamp mot vranglære er sentral i de fleste brevene. Han skriver

vert imot: "Når det oppsto konflikter i en gruppe, argumenterte Paulus som regel ikke for et bestemt standpunkt. Snarere hevdet han at de to partene måtte forsone seg med hverandre ... I brevene hans er det et gjennomgående motiv å unngå konflikt, å leve i harmoni og å holde fred med hverandre." (s 33) Vi finner ikke ett ord om at ytre enhet forutsetter læremessig enhet. Det er tross alt et faktum at Paulus for eksempel i Gal 1,8–9 forbanner alle som forkynner et annet evangelium enn han, og siden alle på den tiden pliktet å avsondre seg fra dem som var forbannet, var dette et signal om en helt nødvendig splittelse!

Når det gjelder den prosessen som førte til at det ble *27 bestemte skrifter med i Det nye testamente som normgrunnlag* for kirken, innleder Moxnes med en treffende påpekning: "Det tradisjonelle synet at den tidlige kirken var enhetlig og tidlig nådde en enighet om kanon, kan bli tatt til inntekt for Det nye testamente som autoritet i dag. Det motsatte synet, at det fantes mange andre evangelier som kunne blitt valgt ut, kan brukes til å stille spørsmål ved Det nye testamente som kanon og støtte opp om alternative former for kristendom. Min mening er at helt fra begynnelsen av var de bevegelsene som ble til kristendommen, sammensatt av grupper som var forskjellige." (s 101) Han fortsetter med å presentere Tomas-evangeliet, Maria-evangeliet og Jakobs protoevangelium på en sympatisk måte. De viktige kriteriene som kirken opererte med, nevnes bare i forbifarten: "De måtte være skrevet at apostler eller ha historisk tilknytning til apostler, de måtte være bredt anerkjent og brukt av kristne grupper, og de måtte ha en 'sunn lære.'" (s 116) Dermed gjemmes selve hovedkriteriene bort slik at de ikke får bære framstillingen. Han avslutter med å dra inn en moderne parallell der europeiske forfattere prøver å skille ut betydelige skrifter for å forme en europeisk identitet. Slik undergraves tanken på at kanondannelsens hovedanliggende var å sikre den kristne læren, og i stedet antydes det at den "har som mål å skape identitet for en gruppe" (s 119). Dermed er det nærliggende for en leser å spørre: Dersom dette var drivkraften bak prosessen, hvorfor skal vi i

dag føle oss forpliktet av denne bestemte kanon når vi lever i tider med helt andre utfordringer?

Boka til Moxnes har tre hoveddeler, og jeg skal kommentere de to siste mer kortfattet. Den andre hoveddelen tar for seg *virkingshistorien av Det nye testamente*. Når det gjelder mediebruken, ender kapitlet med å gjette seg til hva digitaliseringen av teksten kan medføre: "Denne muligheten kan medføre en dekonstruksjon av Det nye testamente som en felles tekst. Forskjellige grupper vil velge sine favoritttekster og oversettelser som uttrykk for sin religiøse identitet og som en måte å skille seg ut fra andre grupper." (s 147) Det finnes ingen motforestillinger til en slik utvikling.

Han avslutter kapitlet med å undersøke hvordan utsagnet i Gal 3,28 er blitt brukt opp gjennom tidene: "*Her er ikke jøde eller greker, her er ikke slave eller fri, her er ikke mannlig og kvinnelig.*" Han åpner med å påstå at dette er en gammel formel som Paulus har tatt opp og tilpasset sitt formål i brevet (s 169–170). Da blir det ikke så viktig å forstå betydningen av formelen i sin sammenheng, fordi vi i dag står fritt til å tilpasse den våre anliggender på vår måte. Det er heller ikke viktig å tolke utsagnet sammen med alt det andre som Det nye testamente har å si om folkeslag, slaver og kvinner, slik man ville gjort dersom Bibelen var forpliktende norm. Det viktige i vår tid er å bruke det potensialet som utsagnet har til å kritisere diskriminering på ulike fronter (s 195–96).

Den tredje hoveddelen har overskriften "*Lesehistorien*" og legger i første halvdel vekt på hvordan den historisk-kritiske forskning vokste fram de siste 200 år. Den lesningen som la vekt på bibelordet som Guds ord, blir skissert svært kortfattet. Luther blir omtalt som en mann som stoppet halvveis i det prosjektet han la grunnlaget for: "Reformasjonen skapte ikke individuell religiøs frihet med det samme, langt ifra, men den bidro til å skape en kultur der en kunne stille spørsmål ved politiske og religiøse autoriteter. I etterkant av denne kulturelle endringen vokste det fram en ny type radikale tenkere." (s 206–207) Er det det vi skal feire i 2017, en reformasjon som bare halvveis realiserte sitt potensial?

Den siste halvdelen av kapitlet har den meget sigende overskriften: "*Fra mitt ståsted*". Her demonstreres hvordan bibeltekster kan leses ut fra ulike anliggender, slike som endrede forhold til jødedommen, samfunnskritiske holdninger, feministisk kritikk og moderne filosofisk arbeid. Konklusjonen blir: "Vi er alle lesere 'fra vårt sted' og må erkjenne at vi alle lager kontekstuelle fortolkninger, formet av de tankene som påvirker lesningene våre ... også de nytestamentlige tekstene selv presenterer holdninger som vi må se på som uakseptable ... En av hensiktene med denne boken har vært i gjøre lesere i stand til å bli aktive dialogpartnere med Det nye testamente ... En tekst er ikke en størrelse som har sin mening i seg selv, og leseren er ikke passiv mottaker av meninger som en forfatter har plassert i teksten. Leseren har tvert imot en aktiv rolle, og mening blir skapt i en vekselvirkning mellom tekst og leser." (s 251–52) Her påpekes rettmessig at alle fortolkere har en hermeneutisk utfordring som man må være seg bevisst, men dette overbetones så sterkt at alle forestillinger om forpliktende norm må vike.

EN SENTRAL UTFORDRING!

Moxnes har nok ikke hatt reformasjonsjubileet i tankene da han skrev boka si, og det har nok heller ikke anmelderne hatt. Men til sammen vitner de om et klima i dagens teologiske landskap, som ikke er særlig opptatt av å verne om Skriftens normativitet. Det er tankevekkende at jubileumsåret kommer til å innledes med at Den norske kirke vedtar en vigselsturgi for likekjønnete. Mange vil med gode argumenter kunne hevde at man dermed har ofret for mye av Bibelens normativitet til fordel for nestekjærlig omsorg for en utsatt gruppe (Kanskje er den langvarige uenigheten om dette temaet en av hovedårsakene til at mange føler en forlegenhet for Skriftens normative status generelt, en forlegenhet som har bredd seg raskere og videre ut enn man kunne forvente).

Når man nå har nådd fram til et skjørt kompromiss i vigselssaken, er tiden inne for å reflektere over hva det betyr å ha Skriften som norm i en luthersk kirke i dag. Skrifttroskap må alltid

balanseres med nestekjærlighet. Ingen kan nøye seg med å si at man følger Bibelens ord, uten at man også tar ansvar for hvordan det fungerer i samfunnet. Utfordringen er å gjøre dette på en slik måte at ikke Skriftens autoritet i praksis undergraves, slik at det er fornuften som alltid får det avgjørende ordet. Reformasjonen brakte kirken fra "Tradisjonens tyngde" til "Skriften

alene". Hvordan skal vi nå makte å stå i mot en utvikling som medfører at "Skriften alene" i praksis byttes ut med "Nestekjærlig fornuft alene"? Dette trenger en luthersk kirke å reflektere mye over når den runder 500 år. Dessverre ser det ikke ut til at selve jubileet legger til rette for at det skal kunne skje.

luther

Kari Fure **FLUKTEN FRA SYRIA OG IRAK**

199,-

Flere millioner mennesker flykter fra sine hjemland i Midtøsten. Blant disse er det mange kristne. De drives vekk fra områdene der den kristne kirke først etablerte seg. Slik kuttes kirkens røtter.

I *Flukten fra Syria og Irak* forteller Kari Fure om møter med mennesker som står midt i dramaet. Hun har snakket med flyktninger og kirkeledere, politikere og personer som risikerer livet for å hjelpe – og orientalske kristne som starter et nytt liv i Tyskland, Sverige og Norge.

Fure setter enkeltskjebnene inn i en politisk og historisk sammenheng. Hun drar linjene til folkemordet i Tyrkia for hundre år siden, og spør hvorfor de religiøse motsetningene i Syria og Irak ble så dype. Fure har også møtt folk som drømmer om trygghet i en selvstyrt provins for kristne og andre minoriteter på Niniveletta i Nord-Irak.

Les den spennende historien!

www.lutherforlag.no

Fornyhet utlysning a

Olavstipendet ble opprettet i 1993 for å øke kunnskapen om kirken og dens oppgaver. Stipendets formål er primært å bidra til utviklingen av men kan også tildeles prosjekter innenfor andre fagteologiske o

Fra 2014 har Bispemøtet fått overdratt a

Bispemøtet utlyser nå for andre
Stipendet tildeles fortrinnsvis menighetsprester m

Det tildeles to stipender, hver på inntil 50.000 kr. Til hvert a

**For 2017 ønsker Bispemøtet søknader innen alle
Bispemøtet er spesielt opptatt av spørsmål knyttet til
flyktninger og innvandrere. Disse temaområdene vil imid**

Søknader skal utformes i henhold til retningslinjer for utforming av
for tildeling av Olavstipend. Retningslinjene kan lastes

Søknadsfrist er 13.

Søknader om Olavstipend sendes til Bi

Bispemøtet, Pb. 799

E-post: *bispem*

DEN NORSKE KIRKE
Bispemøtet

Olavstipend 2017

og dens rolle i samfunnet, og for å styrke kirkens kompetanse til å løse praktisk-teologisk kunnskap og kunnskap om praktisk prestedtjeneste, områder når disse ligger innenfor stipendets formålsbeskrivelse.

ansvaret for tildelingen av Olavstipendet.

te gang Olavstipendet for 2017.

med minst 3 års sammenhengende prestedtjeneste.

av stipendene knytter seg permisjon med lønn for 6 måneder.

praktisk-kirkelige eller teologiske temaområder.

religionsdialog, religionsmøte og kirkens arbeid med

alltid kun bli gitt prioritet ved ellers lik faglig vurdering.

søknader til Olavstipend og vurderes på bakgrunn av retningslinjer ned på Bispemøtets hjemmeside, www.kirken.no/bm.

september 2016.

spemøtet med kopi til prost og biskop.

Sentrum, 0106 Oslo

otet@kirken.no

EN SAMTALE OM EKTESKAPET, DEL 5

AV HARALD HAUGE OG HARALD HEGSTAD
 HARALD@ROROSKIRKE.NO / HARALD.HEGSTAD@MF.NO

Kjære Harald Hauge

I våre to siste brev har vi vært innom et tema som for mange har blitt hovedsaken i debatten og homofili og ekteskap, nemlig Bibelens betydning for kirken og teologien. Begge mener vi vel at det er en avsporing primært å gjøre saken til debatt om skriftsyn. Saken handler om mennesker og menneskers liv, ikke om teologiske prinsipper. Samtidig kommer vi ikke utenom spørsmålet: Bibelen er og forblir utgangspunktet for kirkens tro og kirkens liv, og dermed også for dens gudstjenesteliv og liturgi. Som bevitnelse av Guds frelseshandlinger i historien representerer den en unik kilde til innsikt i Guds vesen og Guds vilje. Det betyr ikke, som du ganske riktig påpeker, at man kan lese alle svarene rett ut av bibeltekstene. Som tekster blitt til i en annen tid enn vår må de både tolkes i sin historiske sammenheng, og vi må nøye vurdere hvordan tekstene kan anvendes i vår tid. Selv om ingen instans kan erstatte Bibelen som norm og kilde for kristentroen, må den alltid tolkes og anvendes i lys av tradisjon, fornuft og erfaring – herunder også kunnskap fra andre fagområder. Kort sagt: Vi trenger en teologi som ikke bare er bibelteologi, men teologi i betydningen systematisk teologi. Ditt eksempel med treenighetslæren er i denne sammenhengen velvalgt: Den er utvilsomt basert på Bibelen samtidig som den er et resultat av en teologisk refleksjon som forsøker å uttrykke Bibelens gudsførelse med begreper man ikke uten videre finner i Bibelen selv.

Understrekingen at vi ikke bare kan lese bibeltekstene "som de står", men trenger å sette dem inn i en bredere systematisk teologisk refleksjon, kan for øvrig lede oss i ulike retninger rent innholdsmessig sett. Begge de to systematikerne

du nevner, Robert Jenson og Wolfhart Pannenberg, er f.eks. like så kontante i sin avvisning av homofilt samliv som mange lavkirkelige bibellesere i Norge.

Samtidig som man understreker nødvendigheten av systematisk-teologisk refleksjon, er det viktig å understreke at denne ikke kan *erstatte* bibeltekstene. Dersom teologien lever sitt eget liv løst fra sitt bibelske grunnlag, mister den også sin legitimitet. Selv om vi ikke kan nøye oss med isolerte bibelsiter, men trenger en mer helhetlig teologisk refleksjon, må denne forankres i bibeltekstene. Selv om det er Bibelens sak, dens budskap, som er det vesentligste, er denne saken uttrykt i de konkrete tekstene. Jeg er derfor enig med deg når du samtidig som du sier at selv om vi trenger å veie det Bibelen sier, i et større rammeverk, så må "målet fortsatt være å *tenke og argumentere bibelsk* også i postmoderne teologi." Å vise at man tenker og argumenterer bibelsk, er ikke minst nødvendig av hensyn til vanlige, bibellesende kristne. Lettvinte henvisninger til systematisk-teologiske prinsipper som trumfer det man selv kan lese ut av Bibelen, kan, ved siden av å være svært arrogant, tjene til å svekke tilliten enten til Bibelen eller til teologene. Som teologer må vi derfor både saklig og pedagogisk vise hvordan vår teologi er bibelsk på en måte som blir forstått – også når den på visse punkter kan komme til å motsi den umiddelbare mening i enkelttekster. Her har tilhengerne av likekjønnet vigsel i kirken etter mitt skjønn en særlig utfordring.

Bibelens betydning kommer også til uttrykk i liturgien – både gjennom innflytelsen fra bibelspråket i det liturgiske språket og gjennom lesning av bibeltekster. At bibeltekstene ikke bare må leses, men også må tolkes og anvendes,

kommer samtidig til uttrykk i prekenens rolle som obligatorisk element i en luthersk gudstjeneste. I noen liturgiske handlinger har bestemte bibeltekster en spesiell rolle som grunnlag for de handlinger som utføres. Dette gjelder særlig for dåp og nattverd. Som sakramentale handlinger forankres disse i konkrete Jesus-ord – for dåpens del i misjonsbefalingen og for nattverden i fortellingen om Jesu siste måltid med disiplene. Her kan ingen generell sakramentsteologisk refleksjon erstatte de konkrete skriftbelegg.

Selv om ekteskapet ifølge luthersk forståelse ikke er noe sakrament, men en ordning på skapelsens plan, har det tradisjonelt vært forstått som en ordning villet av Gud. Av den grunn er tekster som 1 Mos 1,27f og Matt 19,4–6 blitt forstått som skriftbelegg for en slik guddommelig vilje eller innstiftelse og har vært en naturlig del av liturgien ved en kirkelig vigsel.

En liturgi der disse ordene ikke leses, kan derfor skape en ny situasjon, både for forståelsen av ekteskapet og for den rolle som Bibelen spiller for å begrunne det som skjer i kirken. Ikke minst kan det skje dersom de heller ikke blir lest når brudeparet er én mann og én kvinne. Som du skjønner kommer jeg her tilbake til et poeng jeg anførte i mitt første brev til deg, nemlig faren for å undergrave den unike legitimering ekteskapet mellom mann og kvinne har i bibeltekster og kirkelig tradisjon, når ekteskapet skal gjøres "kjønnsnøytralt". Her lar jeg meg i noen grad berolige av at du for din del ikke vil ha noe problem med fortsatt å bruke den nåværende liturgien, men er redd det her kan bli konsekvenser man ikke helt overskuer.

Jeg er enig med deg at treenighetslæren sier noe om det relasjonelle som noe grunnleggende i tilværelsen og i menneskelivet. Men jeg er likevel skeptisk til at en slik innsikt bærer særlig langt i spørsmålet om likekjønnede ekteskap. Menneskelige relasjoner finner vi jo i mange slags varianter, og en forståelse av menneskelig relasjonalt som noe som først virkelig kommer til uttrykk i et ekteskap, kan oppfattes som en grov nedvurdering av dem som aldri blir gift, eller av kvalitetene ved andre former for menneskelige relasjoner, f.eks. vennskapet.

Jeg vil i det hele tatt advare mot å trekke for konkrete konsekvenser for menneskelig relasjon fra treenighetslæren. Av og til blir en "sosial treenighetslære" brukt for å legitimere bestemte forestillinger om den sosiale orden, som kan fortone seg som rene innlesninger. Kritikken som kommer til uttrykk i følgende sitat av Karen Kilby, burde mane til forsiktighet: "First, a concept, perichoresis, is used to name what is not understood, to name whatever it is that makes the three Persons one. Secondly, the concept is filled out rather suggestively with notions borrowed from our own experience of relationships and relatedness. And, then, finally, it is presented as an exciting resource Christian theology has to offer the wider world in its reflections upon the relationships and relatedness." (sitert etter K. Tanner: *Christ the Key*, s 223)

Heller enn å basere ekteskapsforståelsen i treenighetslæren vil jeg for min del ta utgangspunkt i de antropologiske og biologiske realiteter som ekteskapsinstitusjonen historisk sett har vokst ut av. Det betyr for meg at en ekteskapsforståelse som ikke inkluderer en referanse til forplantning, barn og familie, blir ufullstendig.

Men nå begynner jeg å gjenta meg selv, og det betyr trolig at vi bør runde av samtalen for denne gang. For min del har jeg opplevd meningsutvekslingen som svært verdifull. Det jeg særlig er glad for å kunne konstatere, er at det tross uenigheten også finnes mye vi faktisk er enig om – også om ekteskap og samliv. Å identifisere både enighet og uenighet på en nyansert måte er det beste utgangspunkt for å føre samtalen videre.

En annen ting jeg er glad for, er den dialogiske tone vi har greid å opprettholde gjennom samtalen. Det opplever jeg som løfterikt i en situasjon preget av mange harde ord og harde fronter. Akkurat nå er det de av mine meningsfeller på den konservative siden som ikke aksepterer Kirkemøtets flertallsvedtak, som gjør mest ut av seg i debatten. Ironisk nok bruker flere av dem akkurat nå det sterkeste skytset mot sårne som meg, som ikke sto fast på vårt primærstandpunkt til siste slutt, men søkte å bidra til å finne en felles vei videre. Tiden vil vise i hvilken grad disse reaksjonene vil føre til utmeldinger og

tilbaketrekning, eller i hvilken grad man etter hvert vil avfinne seg med og akseptere situasjonen.

Men også blant tilhengerne av likekjønnet vigsel aner jeg nok spenninger som akkurat nå ikke kommer så mye til uttrykk. Med tanke på fremtiden er jeg spent på om man virkelig vil avfinne seg med en situasjon med to likestilte syn, eller om man etter hvert vil søke å stramme inn overfor dem som tenker annerledes. Det er jo nettopp her mine konservative kritikere beskylder oss som stemte for kirkemøtevedtaket, for å være naive. Selv håper og tror jeg at Den norske kirke vil være i stand til å leve med uenigheten i denne saken. Når jeg er optimistisk, er det fordi vi har en tradisjon i Den norske kirke for å håndtere uenighet i andre spørsmål på en rimelig god måte, slik som synet på kvinnelige prester og på vigsel av fraskilte.

Selv om vi alle naturligvis skulle ønske at kirken kunne tale med én stemme i dette spørsmålet, vet vi at det ikke er tilfellet. Å dele oss i hver våre kirker med hvert sitt entydige standpunkt er i alle fall ingen løsning. I stedet må vi finne måter å leve med uenigheten på i vårt fellesskap. Det handler ikke bare om å respektere overbevisningen til prester og andre kirkelige medarbeidere, men også å legge til rette for en mest mulig åpen samtale blant kirkens medlemmer. Ingen er i alle fall tjent med at dette temaet blir et tabu. I et spørsmål der kirken ikke er i stand til å gi noe entydig råd, er det til syvende og sist den enkelte kristne som selv må ta sine egne moralske valg. Slike valg blir trolig mest bærekraftige om de er informert av en åpen samtale basert på et felles ønske om å søke Guds vilje.

Dersom vår brevveksling kan være et bidrag til en slik samtale, har den ikke vært forjeves. Kanskje er det også andre som lar seg utfordre til å slutte seg til samtalen – gjerne her i Luthersk Kirketidende. I alle fall vil jeg gjerne takke deg for at du tok utfordringen og for den måten du har gått inn i dialogen på.

Med vennlig hilsen
Harald Hegstad

Kjære Harald Hegstad

De siste ukene har jeg gjenoppdaget gleden over å brevveksle. Når jeg nå skal sette punktum for akkurat denne brevvekslingen, vil jeg gjerne begynne med å bekrefte det du, min gode brevvenn, skriver i ditt siste brev til meg. Der skriver du om gleden over alt det vi kan konstatere er vi er enige om, samtidig som du uttrykker takknemlighet for den dialogiske tonen i samtalen som helhet. Her vil jeg gjerne gjøre dine ord til mine.

Min opplevelse har vært og er at vi forstår hverandre godt. Jeg har hele veien opplevd at din gjengivelse av mine egne standpunkter har vært ryddig og presis. Dermed har vi kunnet diskutere de faktiske uenigheter oss imellom samtidig som vi har kunnet stole på at vi er enige – så langt det rekker – på de punkter hvor vi tilsynelatende også har vært nettopp det.

Et av de områdene vi er aldeles enige om, er at det er aldeles umistelig for enhver kristen kirke å være i nær dialog med bibeltekstene. Vi ønsker begge "å snakke kristen dialekt" (slik Robert Jenson benevner all teologisk virksomhet), og vi er opptatt av at dette innebærer en forpliktelse på det bibelske språket og de bibelske bildene og den bibelske fortellingens logikk. Så er vi nok også enige om at denne dialogen med bibeltekstene innebærer en dose kritisk lesning. Og så tror jeg også vi er realister nok begge to til å innse at en kirke med mer enn ett medlem aldri kan bli helt enig med seg selv i hvor mye slik kritikk som er nødvendig. Når tradisjon, fornuft og erfaring trekkes inn, øker antallet mulige lesninger eksponentielt. Nettopp derfor er det så viktig med den åpne og gode samtalen. Kirka er verdens største lesesirkel. Det er en av grunnene til at den er et så godt sted å være.

Nettopp bibelbruken utfordrer du meg og mine medprogressive på. Det vil si: Ikke nødvendigvis selve bibelbruken, men hvordan bibelbruken kommuniseres til bibellesere flest. Det er en viktig utfordring. Jeg vil ta utfordringen til meg, og det tror jeg ikke jeg er alene om. Samtidig tror jeg ikke vi skal undervurdere den store lese- og tolkningskompetansen som finnes der ute. Folk flest ser allerede ut til å ha forstått at hovedlinjer

i den bibelske framstillingen kan trumfe både detaljer og mellomstore motiver. Det finnes vel knapt noe katekismestoff som sitter i dypet av folkesjela på samme måte som nestekjærlighetsbudet og ordene om kjærligheten som er større enn både troen og håpet (1 Kor 13,13). Jeg opplever at mange tyr til nettopp disse motivene når kristen etikk diskuteres, og godtar uten å blunke at disse motivene kan veie tyngre enn mange enkeltbud og bibelvers. Så kan man mene mye om en slik "slagordpreget" debatt, men den er i hvert fall temmelig utbredt.

Men nå var du kan hende ikke mest "folk flest" du hadde i tankene med "vanlige bibellesende kristne", men heller det noe mer kristendomsfaglig bevisste kirkefolket. Og jeg er uansett enig: Vi må alle være beredt til å legge fram våre standpunkter og posisjoner åpent og ryddig, enten det er fra prekestolen, eller det er fra kateteret. Og vi må for all del ikke falle for fristelsen til å gjøre ting enklere enn de er.

En mulig måte å nærme seg dette på kan være en fornyet lesning av og formidling av slike tekster som Jesu sabbatsdiskusjoner og lignelsen om den barmhjertige samaritan. Du vet, slike tekster som handler om at det noen ganger er nødvendig å sette bibelske bud til side for å krysse sosiale og kultiske grenser og renhetskategorier i den hensikt å hjelpe et medmenneske. På den måten kan en formidle at bibeltekstene selv kommuniserer at teologisk etikk handler om menneskers liv også, ikke bare om teologiske prinsipper.

Kan hende har vi ikke vært tydelige nok i måten vi har kommunisert dette på i kirka, at teologisk etikk alltid handler om mer enn en abstrakt "troskap" til bibeltekstene. Vi skal elske Gud, og vi skal elske våre medmennesker, sier Jesus, og sammenstillingen gjør det klart at de to formene for kjærlighet er to sider av samme sak. Om vi ikke kan lytte til det våre medmennesker vil fortelle oss, fordi vi kjenner oss låst i en skrift-troskap som skal være redskapet for vår gudskjærlighet, da blir det vanskelig å holde dette budet. Det er mye smerte i menneskers liv. Mange kjenner at de kan snakke noe friere om sine samlivs-erfaringer nå enn det de kunne for noen år siden. Det må vi som kirke legge til rette for i måten vi leser bibeltekstene sammen på, uansett hva vi

ellers lander på av konklusjoner.

Mens vi snakker om bibellesning: Du har helt rett når du poengterer at både Pannenberg og Jenson, som jeg viser til i mitt forrige brev, har fastholdt svært restriktive posisjoner i møte med likekjønnet samliv. Det er jeg smertelig klar over. Jenson står etter hva jeg har oppfattet for en nærmest mystisk naturrettsstenkning i samlivsetikken. Jeg kan ikke følge ham der. Pannbergs posisjon har jeg hatt større problemer med å skjønne. Jeg synes han argumenterer mer bibelstisk i dette spørsmålet enn han ellers legger opp til rent metodisk. Men jeg skal være forsiktig med å forsøke å sette slike teologiske giganter på plass.

I denne runden vil jeg ikke bruke mye tid på gudsforståelsen som ressurs for teologi om relasjoner. Men jeg vil gjerne peke på at jeg tok med en setning om katolske ordensfelleskap i mitt forrige brev nettopp for å illustrere at ekteskapet ikke er det *eneste* stedet hvor relasjoner kan leves ut guddilledlig. Samtidig vil jeg også tillate meg å si at jeg ikke er den eneste som må forholde meg til utfordringen fra de enslige i min argumentasjon. Uansett hvordan vi vektlegger ekteskapets betydning, står vi i fare for å nedvurdere andres erfaringer. Det gjelder også en mer "reproduktiv" forståelse av ekteskapet, slik du legger opp til: Jo mer lukket og eksklusiv en slik posisjon framstår, desto mer står denne i fare for å sette seksualitetens betydning i vid forstand på sidelinjen for dem som av ulike grunner lever som enslige.

Om vi nå skulle brevvekslet videre, ville jeg nok ha sendt i retur enda en gang det du skriver om å ta utgangspunkt i "de antropologiske og biologiske realiteter" i ekteskapsforståelsen. For jeg tenker nok jeg at disse realitetene er noe mer mangfoldige enn tradisjonell tale om ekteskapet har kunnet ta opp i seg, og at vi historisk har talt noe for selektivt og smalt om dette. Hvilket vel oppsummerer uenigheten oss imellom ganske godt, når jeg tenker meg om.

Nå er det kanskje ikke helt ryddig å trekke inn en tredjepart i en slik dialog vi har. Men siden Dag Øivind Østereng har vært en tydelig stemme i debatten og nå har annonsert offentlig at han blir katolikk, kan jeg vise til hans posisjon: Han mener naturretten og bibeltekstene er både

entydige og helt og holdent i samsvar i dette spørsmålet, og da kan ikke vi som kirke se bort fra dette. I andre spørsmål vil han, etter det jeg forstår, være mer villig til å innrømme et visst rom for uenighet og tolkningsmangfold. Poenget for ham er at her samsvarer to vitner.

For oss som avviser en slik stringent lesning av naturen, blir situasjonen straks noe mer kompleks. Når naturen ikke er entydig, erfaringen er sprikende, og bibeltekstene lugger mot hverandre og mot virkeligheten, hva da? Jeg ser ingen annen farbar vei her enn den vi som kirke nå har lagt ut på: Rom for flere begrunnede konklusjoner og flere praksiser.

Du skriver at det ikke er noen løsning å splitte kirka på dette spørsmålet. Jeg er enig. Det er bare å forsøke å se det for seg: To kirker som ellers er svært så like og på sitt vis mangfoldige i både liturgisk praksis og forkynnelse, men som skiller lag i hvorvidt likekjønnede par kan gifte seg i kirkene eller ikke. Det ville være et i bunn og grunn absurd tilskudd til det allerede (altfor) store økumeniske mangfoldet.

Når jeg først nevner liturgisk praksis og forkynnelse i samme setning: Hadde det ikke vært spennende å utforske nærmere hvordan det faktisk forkynnes i forbindelse med vigslar i Den norske kirke? Det lurar jeg på, nemlig! Jeg har ikke så mye mer enn egen prekenpraksis å vise til som empiri, men der går det (kort oppsummert) mer i Løgstrup enn i barn. Det var derfor med

glede jeg noterte meg annonsen i Luthersk Kirke-tidende nå sist med forespørsel etter vigslsprekener til trykking i bladet. Kvalitative studier på vigslsprekener – det tror jeg er en bra vei å gå i den situasjonen vi som kirke befinner oss i akkurat nå.

Helt til slutt vil jeg si; Jeg er som deg optimist med tanke på framtida sammen i kirka. Jeg er ikke spesielt tilbakeholden i min optimisme heller. Den toneartsbruken vi opplevde på Kirke-møtet, varslet godt, synes jeg. Alf Gjørund skrev en kommentar i Vårt Land om en ”fönvind” som blåser gjennom kirka. Det kjente jeg meg igjen i. Men det pisker litt rundt ørene våre også. En utfordring er at vi fortsatt ikke helt klarer å enes som fellesskap om hvorvidt uenigheten oss imellom handler om kamp mot umoral eller ikke. Derfor vil jeg gjerne gjenta det jeg sa også sist, nemlig at jeg setter pris på det du skrev i ditt tredje brev om at vi tross alt snakker om en debatt mellom ulike moralske posisjoner. Om vi kan finne sammen om dette i kirka og fortsette samtalen som en avveining mellom ulike posisjoner med hver sine slagsider og ulike forsøk på å finne vei i komplekse moralske spørsmål, da tror jeg vi har vunnet mye. Det kan vi i så fall bare gjøre sammen.

Med vennlig hilsen
Harald Hauge

INNLEGG

GI BORT MINNETALEN!

AV ØYVIND HARTBERG
PLASSEN@ROROS.NET

Når jeg etter en begravelse overleverer til de pårørende arkene med minneordene jeg har lest opp, blir de overrasket, men fremfor alt veldig takknemlige. Slikt har de ikke opplevd før. Og det er jo dumt, hvis alle prester beholder minnetalene i begravelser og ikke gir dem til de etterlatte så de kan kopiere og dele ut til alle som

gjernar vil ha dem som minne; det er tross alt et historisk dokument vi har utarbeidet etter å ha snakket med familien. I tillegg får de nederst på arket sitert det bibelordet jeg bruker som tekst i andakten.

Så gode kolleger: Gi dem bort!

MÅNEDENS SALME AUGUST 2016

AV ESTRID HESSELLUND OG SINDRE EIDE
ESTRID.HESSELLUND@EIDEFORLAG.NO / SINDRE.EIDE@EIDEFORLAG.NO

NÅR VI UNDRAST PÅ OM RØYSTENE OG ORDA VÅRE BER (N13 650)
T: SØLVI ANN FÆTTEN 2006 M: ÅSHILD WATNE 2006

Salmer i konfirmasjonstiden er en vanskelig sjanger. Når vi ser på de 10 salmene som er plassert i salmebokens konfirmasjonsavsnitt (nr. 641 til 650 i N13), innser vi at det ikke er lett å sette ord på unge menneskers undring, usikkerhet og søken etter mening i tilværelsen. Sølvi Ann Fætten forsøkte seg på dette da hun sammen med Åshild Watne deltok i to salmekonkurranser i 2006. Nynorsk kultursenter utlyste en konkurranse om feiringssalmer (salmer til dåp, konfirmasjon og vielse), og KFUK/KFUM utlyste en konkurranse i forbindelse med ny utgave av Treklang.

I treklangkonkurransen kom "Når vi undrast på om røystene og orda våre ber" på andre plass. Juryen uttalte om denne salmen: "Når vi undrast' er en livsnær og sterk salme med en tydelig håpsdimensjon i seg. På en nyskapende måte frembringer teksten en bønn om Guds nærvær på alle områder i livet. Sangens enkle, raffinerte, melodiske og harmoniske form har en umiddelbar appell, og gjør den særst sangbar."

Det er ikke så mange kvinner som er representert i Norsk salmebok – og her har vi to på én gang: Sølvi Ann Fætten er høgskolelektor ved Dronning Mauds Minne høgskole i Trondheim. Åshild Watne er universitetslektor ved Institutt for musikkvitenskap, Universitetet i Oslo (UiO). De to møttes første gang på salmeverksted arrangert av Kirkerådet på Lia gård i april 2005. Etter verkstedet fortsatte de å skrive salmer sammen. "Åshild er veldig opptatt av sangbarheten i teksten," forteller Sølvi Ann. "Hun har en helt særegen fornemmelse av hvordan en tekst skal lyde – noe ikke minst melodien til denne salmen vitner om. Legg merke til hvordan hun har vektlagt de lange vokalene i avslutningen av hvert vers: Styrk songen vår, Gud, - hold fast ved

oss, du! Styrk songen vår, Gud!"

Hvert vers i denne salmen er todelt, først en situasjonsbeskrivelse, deretter en bønn. Alle vers er bygd opp på samme måte. Vers for vers stilles spørsmålet om hva vi gjør "når vi undrast på om røystene og orda våre ber ..." (v 1), "når vi ikkje våger velge det vi alle djupast vil ..." (v 2), "når vi står der små og redde framfor verdas mørkemakt ..." (v 3), "når vi lengter etter nærleik sjølv om vi har venner nok ..." (v 4), og "når vi tvilar på at kjærleik er det sterkaste på jord ..." (v 5).

Hvert vers avsluttes med en bønn om at Gud må holde fast ved oss og styrke oss:

"Styrk songen vår, Gud!" (v 1) – "Styrk motet vårt, Gud!" (v 2) – "Styrk håpet vårt, Gud!" (v 3) – "Styrk lengsla vår, Gud!" (v 4) – "Styrk trua vår, Gud!" (v 5)

Sølvi Ann Fætten forteller at hun i arbeidet med salmeteksten forsøkte å leve seg inn i hvordan det er å være ung. Dette har gitt oss en salme som kanskje er nærmere unge menneskers livsfølelse og måte å uttrykke seg på enn noen av de andre salmene for konfirmasjonstiden. Men det er ikke bare en salme til bruk i konfirmasjonstiden. Mennesker i alle aldre vil kunne kjenne seg igjen i tekstens beskrivelser og gjøre bønnen til sin: "Styrk håpet vårt, Gud! Styrk trua vår, Gud!"

Salmen egner seg godt som allsang. Men den kan også synges som vekselsang, ved at en solist synger den beskrivende første del av hvert vers, og alle synger med på den avsluttende bønnen.

Vi oppfordrer menighetene til å sette den på salmelisten i hele den kommende måneden.

I programmet "Salmeboka minutt for minutt" (NRK/TV) hører vi Mari Skullerud synges salmen til akkompagnement av Øystein Wang med band.

SØNDAGSTEKSTEN

MARIE BAKKEVIG HILLESUND - GUNNAR INNERDAL - TORSTEIN EIDEM NORDAL

16. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN - 17. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN
18. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

16. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

4. SEPTEMBER 2016

Prekentekest: Matt 11,16–19

Lesetekster: Ordsp 9,1–5 / 1 Kor 1,18–25

Fortellertekst: 2 Mos 16,11–18

Liturgisk farge: Grønn

TEKST OG KONTEKST

Dagens tekst er fire vers fra kapittel 11 i Matteusevangeliet, og teksten kommer tydeligere frem i sin sammenheng. Johannes sitter i fengsel og spør om Jesus virkelig er Messias, den de ventet på. Jesu oppførsel er så annerledes enn Johannes sin, og kanskje var det vanskelig for Johannes å tenke seg at det var slik det skulle bli. Men Jesus bekrefter at han er Messias og legger vekt på det som skjer rundt ham. Fruktene av hans virke: "Blinde ser, og lamme går, spedalske renses, og døde hører, døde står opp, og evangeliet forkynnes for fattige." (Matt 11,5) Jesus bekrefter også Johannes sitt profetkall. Og han peker på hva de har til felles, at "folk" verken tok imot Johannes eller tar imot Jesu eget budskap. I

dagens tekst virker Jesus frustrert når han roper ut: "Men hva skal jeg sammenligne denne slekten med?" Han fortsetter med en leken lignelse for å beskrive hvordan folket ikke tar imot dem som kommer med budskap fra Gud. Det har vært mye uenighet rundt hvem karakterene i lignelsen skal representere. Men det er viktigere å se på funksjonen lignelsen har i sin sammenheng. Den demonstrerer at verken Johannes eller Jesus har fått den responsen som passer.¹ Den forklarende delen kontrasterer Johannes og Jesus, og viser til deres ulike livsstil og beskyldningene de får, men poenget er at de begge møter innvendinger, og at det blir absurd. Enten klager de over at Johannes ikke spiser og drikker, eller så klager de over at Jesus spiser og drikker for mye.

"Visdommen har fått rett, det bekrefter gjerningene," viser tilbake til 11,2 og 11,5. Jesus sine gjerninger og fruktene av disse.

Der dagens tekst slutter, fortsetter kapittel 11 med at Jesus refser de byene hvor han har vært, for folket har ikke vendt om, ikke oppdaget Guds rike. Helt tilsatt i kapittelet løfter Jesus blikket mot sin Far i himmelen og priser ham for at han har skjult dette for vise og forstandige, men åpenbart det for umyndige små (Matt 11,25).

INNLEVELSE ELLER DISTANSE

Barns lek er altopplukende. Når de velger å gå inn i en rollelek, er de der med hele seg, og alt annet forsvinner. Barna ser på de voksne, og de

leker livet. De leker mor med barn og teselskap, og de leker krangler og grensesetting. Jesus har observert barna som leker på torget, og hvordan de leker bryllup og begravelse, rolleleker som på hver sin måte setter følelser som hører livet til, i sving. Livet er komplekst. Den livsglade dansen og gleden har sin plass – og barna leker det. Men barna leker også sorgen og klaget over det som er vondt. Men i det bildet Jesus tegner opp, har leken gått i stå. Noen av barna sier til de andre: "Vi spilte på fløyte, men dere ville ikke danse! Vi sang klagesanger, men dere ville ikke sørge!" Den ene gruppa sitter og ser på den andre uten å være berørt. Og da stopper leken opp. Jesus sammenligner folket med barn som leken har gått i stå for. De lot seg ikke rive med av Døperen Johannes som levde i ørkenen og oppfordret til å ta oppgjør med destruktive handlinger. Men de lot seg heller ikke berøre av gleden og det åpne fellesskapet som Jesus inviterer til. Folket har inn tatt en distansert holdning, og lekens spontanitet har forsvunnet.

Spørsmål på vei inn i tema kan være:

Hvilke områder av livet, og situasjoner i verden har du inntatt en likegyldig holdning til?

Hva skal du distansere deg fra fordi du trenger grenser, og hva skal du la deg utfordre av?

Bærer du på et gudsbilde av en distansert Gud som ikke orker å la seg berøre?

Kan du i dagens tekst få øye på en nærværende og spontan Gud som blir berørt?

JOHANNES OG JESUS – FOR LITE OG FOR MYE ...

De kunne nesten ikke vært mer ulike de to: Johannes, den insektspisende ørkenprofeten, og Jesus som er kjent for å kunne nyte et godt måltid i alle mulige selskap. Johannes som med vilje tar på seg kløende kjortler, og Jesus som kan, ved hjelp av Guds kraft, få vinen til å flomme over i bryllup. Johannes som kan starte en tale ved å kalle dem som hører på, for "ormeyngel!", og Jesus som kan starte en tale med saligprisninger. De virker så forskjellige at Johannes sin tidligere "røst i ødemarken" er redusert til et forsiktig spørsmål fra mørket i fengselet. Guds veier kan være både for lite og for mye for oss. Vi har en

hang til middelveien. Lance Pape skriver: "We chafe under John's unapologetic insistence that a moment of decision is at hand for each of us – that we must examine our hearts, let the chaff burn away, and embrace God's future with our whole lives. However, Jesus can also rub us the wrong way. In his irrational exuberance he just does not seem to grasp that some people are beyond hope – that we must keep select company in order to keep our lives on an even keel."²

Både Johannes og Jesus truer vår selvstendighet, og vi vil gjerne beholde en lykkelig middelvei mellom Johannes og Jesus. Derfor endrer vi melodien og leken, mens vi insisterer på en moderasjon i budskapet slik at vi kan sikre oss selv. Og Guds drøm for oss og verden blir kanskje borte for oss ...

SALMER:

528 Lovsyng Herren!

421 Alt for Jesu fot jeg legger

428 Just a closer walk with Thee

431 La oss vandre i lyset

433 Da Herren kom til denne jord

435 I Guds rike gjelder ikke samme målestokk
som her

479 Håpstangeto

529 Vidunderligst av alt på jord

¹ Park, Eugene Eung-Chun "Matt 11:16–19,25–30 Exegetical perspective" i *Feasting on the Word Year A, Vol 3* Red. Bartlett David L. og Taylor, Barbara Brown. Westminster John Knox Press 2011. s 215

² Pape, Lance "Matt 11,16–19,25–30. Homiletical Perspective." i *Feasting on the Word Year A, Vol 3* Red. Bartlett David L. og Taylor, Barbara Brown. Westminster John Knox Press 2011. s 215

MARIE BAKKEVIG HILLESUND
KAPELLAN I BORGE
MARIE.BAKKEVIG@GMAIL.COM

17. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

11. SEPTEMBER 2016

Prekentekest: Mark 5,35–43

Lesetekster: Esek 37,1–5,10–14 / Fil 1,20–26

Liturgisk farge: Grønn

DAGEN OG TEKSTENE

17. søndag i treenighetstiden kalles gjerne ”høstens påskedag”, med bakgrunn i at den likt påsketiden feirer Jesu makt over døden. Det kan derfor være naturlig å synge noen påskesalmer, særlig dem som fokuserer mye på oppstandelsens betydning. Tekstrekke har alle en dødeoppvekkelse utført av Jesus som prekentekest, mens lesetekster fra GT og NT tematiserer ulike sider ved håpet om oppstandelsen og de kristnes forhold til døden. Dagens prekentekest er ganske ny (kun brukt i 2013, men var tilleggstekst på dagen tidligere), og kommer i tillegg til 1. og 2. rekke som handler om Lasarus (Joh 11) og enkens sønn i Nain (Luk 7). Leseteksten fra Esek 37 er en sterk tekst om Herrens makt til å gjøre døde levende, som også understreker Åndens gjerning i denne sammenheng. Den er særlig knyttet til påsken og pneumatologien i ortodoks tradisjon. I Fil 1 hører vi Paulus ”kjenne seg trukket til begge sider” mellom fortsatt liv i verden for sin nestes skyld og det å få være sammen med Kristus i fullendelsen.

MERKNADER TIL PREKENTEKSTEN

Teksten inngår i en større sammenheng vedt sammen med fortellingen om kvinnen som rørte ved dusken på Jesu kappe og slik ble helbredet etter tolv års blødninger (Tallet tolv kan være en knagg som knytter beretningene sammen – jfr. v 25 og 42 – selv om den mest opplagte koblingen nok er at hendelsene falt sammen i tid). V 35 som innleder prekenteksten, griper altså tilbake

til omtalen av Jairus og hans syke datter i v 22–24. Særlig utsagnet ”Hvorfor bryr du mesteren lenger?” (v 35) kan bli hengende litt i løse luften dersom dette ikke kommuniseres. En synagoge-forstander (v 22, 35) var i samtiden en respektert religiøs autoritet og en viktig samfunnsperson.

V 37 angir Peter, Jakob og Johannes som Jesu innerste, betrodde krets; dette går igjen flere steder hos synoptikerne, f.eks. i fortellingen om Jesu herlighetsforvandling på fjellet (Mark 9,2ff par).

Døden som søvn (v 39) er et motiv som går igjen flere steder og på forskjellige måter i NT (og i antikken). Lasarus-beretningen er det likeste eksemplet (Joh 11,11ff). Noen utlegger dette som at det må være snakk om en form for sykdomstilstand og ikke død, men det er helt uaktuelt i Lasarus-fortellingen (Han stinker!!), og også i vår tekst sies det eksplisitt at jenta faktisk var død (v 35), slik det også gjøres implisitt i v 40 når det sies at folk lo i møte med Jesu utsagn. Det er altså grunn til å tro at omtalen først og fremst indikerer en annen måte å se på døden på; den er ikke fra Jesu perspektiv en ikke-tilstand, men lik søvnen eksistens i en annen form for bevissthet. Paulus taler f.eks. også i 1 Tess 4,13ff (Jfr. 5,10) om søvnen som en ”mellomtilstand” der de døde venter på at Jesus skal komme igjen. Dette motivet er flott poetisk-teologisk uttegnet av Landstad i salmen ”Jeg vet meg en sønn i Jesu navn”.

V 41 gjengir det viktigste Jesus-utsagnet i fortellingen på arameisk, slik det også skjer i 7,34 (*effata*). Det ligger trolig ikke noe mer i dette enn at man har villet bevare nærheten og konkretiteten i overleveringen av fortellingen: Det var akkurat slik det skjedde! Kanskje ligger det også her en understreking av skaperkraften i Jesu ord, det ord som ifølge Grundtvig ”skaper hva det nevner” (Jfr. Sal 33,9; 1 Mos 1; Joh 11,43f) – som er noe annet enn magiske formler.

V 43 inneholder et av Jesu mange forbud mot sensasjonsmakeri i etterkant av hans undergjerninger. Han er mer opptatt av å gi jenta noe å spise enn at hans dødeoppvekkelse skal skape brudulje! Matteus-versjonen har ikke forbudet med, men konstaterer bare at ryktet om hen-

delsen (naturlig nok!) spredte seg i hele landsdelen (Matt 9,26). Teksten selv er et paradoksalt eksempel på at forbudet ikke skal forstås som et absolutt forbud mot å fortelle om Jesu gjerninger, men at det trengs klokskap i måten det gjøres på og situasjonen det gjøres i.

MULIGE MOMENTER TIL PREKENEN

Som grunntema i prekenen anbefaler jeg å gi folk trøst i møte med frykt for egen død eller i sorg over andres død. Hvor mye man fokuserer på sistnevnte aspekt kan kanskje være litt avhengig av om og hvordan det skal prekes på Allehelgensdag (vel en mnd. senere) i samme forsamling. Teksten gir i alle fall et godt oppspill til refleksjon rundt sorg over tap av sine nærmeste: Hva er verre enn å miste et barn? Men selv der er Jesus nær. Trøsten vi kan gi har en konkret forankring i Jesu liv og gjerning, i hans nære og personlige omsorg i møte med enkeltpersoners livskriser, og i hans makt over døden, som er demonstrert i hans dødeoppvekkelser og enda mer i hans oppstandelse. Døden kan for oss lett fremstå som den siste og sterkeste fiende der alt håp er ute. Men i troens lys er døden ikke bare tragedie; den er også stedet for håp. I sine sterkeste øyeblikk kan salmedikterne våre til og med omtale døden i positive ordelag (Jfr. sønnumotivet og leseteksten, Fil 1), som ”den siste hjelper i vår nød” (Frans av Assisi, NoS 290,7) eller ”ferjemann til livets faste land” (Brorson, 340,3). Jeg har mange ganger stått ved gravkanten og følt på dette trassige og litt sorgfylte håpet: Det er ikke slutt likevel. Gud har, som det proklameres der, ”født oss på ny til et levende håp ved Jesu Kristi oppstandelse fra de døde” (1 Pet 1,3). Det er viktig at man samtidig som man understreker Jesu makt til å gjøre noe underfullt i den aktuelle situasjonen teksten forteller om, også holder frem at alle har et nytt forhold til døden etter møtet med Jesus, og at det er noe som prinsipielt sett langt overskygger alle andre perspektiver av sorg og frykt og konkrete tap – om de er aldri så reelle og dyptføyte: Selv om mitt barn ikke skulle vekkes til live igjen, kan jeg få møte døden og fremtiden med frimodighet i troen på Jesus.

Gjennom sammenvevingen av de to fortel-

lingene om Jairus’ datter og kvinnen med blødninger blir det et motiv at Jesus blir ”forsinket” på veg til Jairus’ hus av den andre hendelsen. Han kommer slik i én forstand for sent (Den syke er nå død), men så viser det seg at han har noe å tilføre situasjonen likevel. Det kan bli en mulighet til å snakke om den vanskelige ventetiden vi kan bli utsatt for i våre bønneliv og kristenliv. Opplevelsen av at Gud drøyer, er sentral i mange av klagesalmene, men det er aldri for sent for Gud og alltid rom for tro (Jfr. v 36)!

Tekstens arameiske utsagn kan være en inngangsport til å snakke om at Jesus er nær og taler hjertespråket vårt. Han sa og gjorde ting som var konkrete, levende hendelser, som folk husker.

Noe av det samme nærhetsperspektivet kan også aktiveres i forbindelse med omtalen av Jesu innerste krets av disipler. Det er en dynamikk mellom at Jesus henvender seg til alle, og at han av og til tar noen få av oss med seg ”avsidet” for liksom å komme helt tett innpå oss.

Et spørsmål som kanskje reiser seg hos mange som hører prekenteeksten, er hvorvidt dødeoppvekkelser kan være noe vi skal være ”vant med” og etterstrebe i kirkens virksomhet (Jfr. f.eks. Joh 14,12). Dette er et tema og en debatt som gjerne kommer frem av og til i forbindelse med ulike mirakelpredikanter virksomhet. Sunt bondevett er ofte den beste medisinen. Det kan være aktuelt å berøre denne tematikken så vidt, men den bør ikke få for mye fokus.

SALMER

190 Som den gylne sol frembryter
197 Deg være ære
207 Livet vant, dets navn er Jesus (v. nattverd)
209 Døden må vike for Gudsrikets krefter
324 Ikke en spurv til jorden
529 Vidunderligst av alt på jord
868 Eg veit ei hann
881 Min største hjertens glede
887 Jeg vet meg en søvn i Jesu navn

GUNNAR INNERDAL
FØRSTEAMAUENSIS I SYSTEMATISK
TEOLOGI, NLA HØGSKOLEN, BERGEN
GI@NLA.NO

18. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

18. SEPTEMBER 2016

Prekatekst: Sal 38,10–16

Lesetekster: 1 Joh 4,11–16 / Mark 1,40–45

Liturgisk farge: Grønn

TIL DAGEN

Dagene blir stadig blir kortere og nettene lengre. Vårens fuglesang og sommerens skjærgårdsbris er for mange av oss bare dunkle minner. Vinterens mørke og kulde er ikke bare nærliggende; den er rett ut sagt udiskutabel forestående; den er ytterst naturlig. Det eneste som skiller oss fra sommerens varme og vinterens kulde, er den uforutsigbare høsten. Blir den mild eller kjølig, askegrå eller sprenngul? Vakre farger, svale kvelder og bugnende skoger for noen, dystre miner, stramme kalosjer og hutrende skuldre for andre. *"Herre, du kjenner min lengsel,"* møter vi som et nådens budskap i dagens tekst, og: *"Du vil svare meg, Herre, min Gud!"* Høsten er her. Uforutsigbar? Ja. Ubønnhørlig? Nei.

TIL TEKSTEN

Vår tekst er en del av klagesalmene, eller én av Davids sju botssalmer (Sal 6, 32, 38, 51, 102, 130 og 143). Det er særlig versene som faller utenfor dagens tekst (v 2–9; 17–21), som gir uttrykk for botens syndserkjennelse og bønn om syndstilgivelse. *"Til påminnelse"* leser vi innledningsvis (v 1). Dette kan være salmistens budskap til leserne, at dennes erfaring skal være som et varsel for dem, eller det er snarere en bønn til Herren selv om se til salmistens nød og anger.

Selv om v 2–9 etterlater oss en salmist i bot, begynner vår tekst med en kjensgjerning: *"Herre, du kjenner min lengsel!"* (v 10) Dette er en av fem ganger salmisten nevner "Herre" (*adonaj*/JHV) i Salme 38: *"Herre, refs meg ikke i din vrede"* (v 2);

"Men det er deg, Herre, jeg venter på. Du vil svare meg, Herre, min Gud" (v 16) og *"Herre, forlat meg ikke"* (v 21). Ingen av våre lesetekster nevner Jesus som "Herre", men de får fram samme kjensgjerning, nemlig at *"vi har lært å kjenne den kjærlighet Gud har til oss"* (4,16a), uttrykt med den spedalskes ord: *"Om du vil kan du gjøre meg ren."* (*Ἐὰν θέλῃς δύνασαι με καθάρισαι*) (1,40b)

Dagens tekster gir oss hver sitt fokus på lidelsen. I Sal 38 er fokuset på meg selv; der vi leser om en kropp i resignasjon. I v 11 virker det som om salmisten er slått av en sykdom, men i v 14f hentydes det til en mer målbundet salmist, ute av stand til å forsvare seg verbalt mot anklager fra dem *"som står meg etter livet"* (Jfr. v 13). Dette lidelsesaspektet bygger bro til vår evangelietekst der Jesus frir den spedalske fra lidelsen. Her er fokuset flyttet fra meg selv til den andre, og gjerne fra vår maktesløshet til Jesu makt. Videre hjelper epistelteksten oss å løfte blikket enda mer utover, så vakkert og konkret: *"Mine søsken, har Gud elsket oss slik, da skylder også vi å elske hverandre."* (4,11)

Her spiller Sal 38,12 en kontrast idet den forteller en annen historie om nederlag, utenforskap og isolasjon fra dem *"som står meg nær"* – ikke ulikt hva en spedalsk måtte tåle av internering og ensomhet, utelukket ikke bare fra det sosiale fellesskapet, men også den religiøse praksis, som "kultisk uren". Derfor ber Jesus den friske om 1) vise seg for presten, og 2) bære fram renselsesofferet som påbudt.

Utfordringen vår er kanskje ikke offerpraksisen som sådan, men å forstå Jesu todelte kommunikasjon med "inderlig medfølelse" på den ene siden, mens han til den friske *"talte strengt (...)* og *sendte ham straks bort. 'Se til at du ikke sier et ord om dette til noen.'*" (1,43f). Hvordan skal vi klare å få dette til å henge på greip? Men Jesu messianske gjerning var altså ikke begrenset til å være helbredelsespredikant, og heller ikke ikledd den krigslist man gjerne forventet av en Messias som skulle "befri Israel" (Jfr. Luk 24,21). Hvis dette hadde vært tilfelle, hvordan kunne hans disipler senere vitne "Gud er kjærlighet" (4,16b)?

For selv om den spedalske ble frisk, er det påfallende hvordan Markus avslutter sitt første

kapittel i det melankolske hjørnet. Selv en syk som Jesus møtte ansikt til ansikt med sin medfølelse, var ”lik en mann som ikke hører” (38,15): ”Derfor kunne Jesus ikke vises seg lenger i noen by(!).” (1,45) Men det er også her vi finner dagens evangelium, for Jesus har selv vært den utstøtte, nederlagsdømte og isolerte. Derfor kjenner han din lengsel; derfor venters vi på ham; derfor vil han svare oss. Du er ikke ubønnhørlig.

TIL PREKENEN

Vi møter mye håpløshet, hjelpeløshet og død i Bibelen. Salme 38 er intet unntak, men i dette møtet skaper Jesus liv og håp. Det er Salmens bønn, og kan gjerne være prekenens fokus.

Kjærligheten Johannes skriver om, er *ἀγάπη* (*ἡγάπησεν*), kjærligheten som elsker uten å kreve noe tilbake. Dette er Guds kjærlighet til menneskene; det er slik er vi kalt til å elske hverandre, på tross av lidelse, gjennom lidelse. Kjærlighet er på mange måter en lidelse – fødsel, oppdragelse, forsakelse, lang og tro tjeneste, inntegring. Det er aspekter med lidelse i alt dette fordi ingenting er gratis. Det koster, men det kan betale seg likevel.

Vi er mange som grunner på hvordan ting ble som de ble, og kanskje andre skulle ønske ting var annerledes. Dette har helt klart med lengsler å gjøre. Og hvem kan det være ”som står meg

etter livet”? Trusler, rykter eller baktalelser? En av barndommens uskyldige guttetreker eller mitt tildelte og tilfeldige slektstre? ”Vi veit hvem du er, for vi veit hvem foreldrene dine var!” er en frase mange gjerne vil fri seg fra.

Til slutt: Ønsker du en visuell opptakt til prekenen, se Risen (2016) med Joseph Fiennes i hovedrollen. Han er den ansvarlige tribunen for Jesu korsfestelse og leter etter bevisene for hans påståtte oppstandelse. En sterk scene skildres idet en spedalsk nærmer seg en landsby. Han skjuler ansiktet, men blir overmannet, spyttet på og sparket. Men Jesus (Cliff Curtis) tar ham i armene sine, og trykker ham til sitt bryst. ”Ingen har tatt på meg på 30 år,” sier den syke som i Jesu omsorg blir ren. Da jeg så dette, brast det for meg, og jeg ble overveldet av ... lengsel?

SALMEFORSLAG

Inn: Vår Gud han er så fast en borg (108)

Mellom: Dine løfter er mange (539)

Etter preken: Herre å kjenne deg er min lengsel
(lovsang, ikke i salmeboken)

Nattverd: Noen må våke i verdens natt (738)

Ut: Lovsyng vår Herre (309)

TORSTEIN EIDEM NORDAL
SOKNEPREST I BOGAJFJELL

TORSTEIN.NORDAL@SANDNES.KIRKEN.NO

NYTT FRA BISPEDØMMERÅDENE TILSETTINGER

BORG BISPEDØMME

Borg bispedømmeråd har tilsatt Petter Normann Dille som kapellan i Nedre Romerike prosti med tjenestested Skårer sokn.

Han har bekreftet at han tar imot stillingen.

Avsender:
Luthersk Kirketidende
Sinsenveien 25
0572 OSLO

UTKOMMER annenhver uke på Luther Forlag og redigeres av professor Harald Hegstad (ansv.), prost Hege Elisabeth Fagermoen, førstelektor Sjur Isaksen og sokneprest Anne Grete Listrøm. Bokmeldingsansvarlig: Postdoktor Kristin Graff-Kallevåg. Redaksjonssekretær: Eyolf Berg.

ALLE HENVENDELSER rettes til:
Luthersk Kirketidende
v/Eyolf Berg
Sinsenveien 25
0572 OSLO
Tlf. 91 17 65 37
E-post: redaksjon.lk@lutherforlag.no

INTERNETT: www.lutherskkirketidende.no
Opplysninger om annonsepriser og utgivelsesplan finnes på nettsidene.

ARTIKLER OG LESERINNLEGG til Luthersk Kirketidende sendes på e-post til ovenstående adresse. Artikler skal normalt ikke overstige 2500 ord. Innlegg skal normalt ikke være mer enn 1200 ord.

ABONNEMENT: Pris kr. 590,- pr. år for Norge. Utlandet kr. 800,- pr. år. Abonnementet inkluderer Tidsskrift for Praktisk Teologi (2 numre pr. år). Kontonummer: 8220.02.93882. Abonnementet løper til det sies opp skriftlig (brev, SMS eller e-post). Gamle og nye numre kan kjøpes i pdf-format fra <https://lutherskkirketidende.buyandread.com>